

HALK ANLATILARINDA İNTİHAR (ÖZKIYIM) OLGUSU VE PSİKO-SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SUICIDE (SELF-TERMINATION) PHENOMENON FOLK STORIES AND PSYCHO-SOCIAL EVALUATION

Ferhat ÖZMEN*

ÖZ: Türk halk edebiyatı ürünleri içinde anlatma (narratif) esasına dayanan ürünler bir kültürel bellek mekânlarıdır. Ortaya çıktığı toplumun soya-kültürel dokusunu yansıtan halk anlatılarında çeşitli olgular/değerler sembollerin gizil gücüyle yansıtılır. İnsanın çeşitli nedenlerden dolayı yaşamına kendi eliyle son vermesi, kendini öldürmesi şeklinde tanımlanan intihar, sosyal bir olgudur ve içinde yaşadığımız toplumda olduğu gibi halk anlatılarında da görülür. Halk anlatılarında intiharlar; eyleme dönüşen/ölümle sonuçlanan intiharlar, eyleme dönüşmeyip düşünce planında kalan intiharlar olmak üzere iki grupta ele alınabilir ve bunlar çeşitli nedenlerden kaynaklanır. Halk anlatılarında intiharın nedenleri arasında aşk, zorla evlilik, namus, sadakati gösterme, suçluluk psikolojisi, sır paylaşımı, dermansız derde tutulma, yüksek özsaygı, varoluşsal bunalım vb. etmenler yer alır.

Bu çalışmada halk anlatılarda intihara yol açan nedenler tasnif edilmiş ve intihar olgusu psiko-sosyal açıdan ele alınmıştır. Böylece toplumda yanlış giden kimi şeylere ve sosyal eleştiriye dikkat çekilmiştir. İntiharın bir çözüm olmadığı vurgulanmış ve hayatın kutsallığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk anlatıları, intihar, sembol, ölüm, psiko-sosyal.

ABSTRACT: The works based on narrative products in Turkish folk literature are a cultural memory space. Various facts/values are reflected with the secret power of symbols in folk narratives reflecting the socio-cultural texture of the society in which it emerges. Suicide, which is defined as the way one ends his/her own life with his/her own hands for various reasons, and which is defined as killing oneself, is a social phenomenon and occurs in public narratives as well as within the society in which we live. Suicides may be dealt with in two groups in public narratives as those that turn into action/result in death, and those that do not turn into action but remain in the thought, and these are caused by various reasons. Among the causes of suicide, there are love, forced marriage, honor, loyalty, guilty conscience, secret sharing, having an unrecoverable disease, high self-esteem, existential depression, etc.

In this study, the causes of suicide were classified in public narratives, and the phenomenon of suicide was discussed in psycho-social terms. By doing so, some things that go wrong within the society and social criticism were noted. It was emphasized that suicide is not a solution and the life is sacred.

Keywords: Folk narratives, suicide, symbol, death, psycho-social.

* Öğr. Gör. Dr. - Samsun Üniversitesi / Samsun - ferhatozmenbey@hotmail.com (ORCID ID: 0000-0003-2969-5726)

Giriş

Türk halk edebiyatı ürünleri içinde anlatma (narratif) esasına dayanan ürünler geniş bir yer tutar. Bunlar içinde en önemlileri mitler, destanlar, masallar, halk hikâyeleri, efsaneler ve fıkralardır. Söz konusu anlatılar, evrensel ve ulusal değerlerin yer aldığı kültürel bellek mekânlarıdır. Ortaya çıktığı toplumun örtük soya-kültürel dokusunu yansıtmakla birlikte, insanoğlunun evrensel geçmişinden de izler taşır.

Sosyal bir gerçeklik olan intihar olgusu, her toplumda olduğu gibi içinde yaşadığımız toplumda da kendini gösterir. Bu olgu halk anlatılarına da yansır; destanlar, masallar, halk hikâyeleri, efsaneler ve fıkralarda yer alan kahramanlar çeşitli nedenlerden dolayı kendi hayatına karşı bir eyleme girişir.

Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir. İntihar girişimi ise yukarıdaki biçimde tanımlanan; ama ölüm sonucu doğmadan durdurulan edimdir (Durkheim, 2002: 25) şeklinde tanımlanan intihar, direşkenliğe ve yaşama sevincine vurulan bir darbedir ve ontolojik yok oluşun birey planındaki yansımaları karşılar.

Arkaik insanın dünya ve topluma bakışını yansıtan mitlerde intihar yasaklanmıştır. Örneğin *Yaratılış Miti*'nde Tanrı göklere çekilirken yardımcı ruh/kültür kahramanı Şal-Yime'ye şu nasihatlerde bulunur: Şal-Yime sarhoş olanları, küçük çocukları, kuzuları, küçük buzağları, kısarak yavrularını iyi koru, iyi sakla. İyilik yapmış ölümlerin canlarını yanına al. Kendi kendini öldürenleri yanına alma (Ögel, 2010: 497). Söz konusu ifadelerde intiharın kötücül eylemlerden sayıldığı telkin edilir. Mitlerin pedagojik yönü düşünüldüğünde insanların yapmaması gerekenler arasında intiharın da olduğu söylenebilir.

İslam kültüründe de intihar yasaklanır, canın veren ve alanın Allah olduğu vurgulanır. İnsan hayatının kutsal olduğu dile getirilir ve intihar şahıs ve mal aleyhine işlenen suçlardan sayılır. Kur'an'da Kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur (Maide- 32), Kendinizi öldürmeyin (Nisa-29) ayetleri ile insan hayatının kutsallığına dikkat çekilir.

Bir Müslüman için intihar, ahrette büyük bir azabı gerektirdiği gibi, kendi ölümü istemek de caiz değildir. Bir öfke veya geçim sebebi ile ölümü istemek mekruhtur. Bir hadis-i şerifte buyrulmuştur: Sizden biriniz kendisine bir zarardan veya felaketten dolayı ölümü istemek zorunda kalırsa; Ya Rabbim! Benim hakkımda yaşamak hayırlı ise yaşat, eğer ölmek hayırlı ise beni öldür, diye dua etsin (Bilmen, 1997: 411).

Türk kültür tarihi içinde hem animist/Şamanist dizgede hem de monoteist dizgede intihar yasaklanır; ancak söz konusu yasağa rağmen bir insanlık trajedisi olan intihar vakıalarının önüne geçilemez.

İnsanlık tarihinin her döneminde görülen intihar olgusu, modern çağda gün geçtikçe artmakta ve önemli bir toplumsal sorun haline gelmektedir. Yakın dönemde arda arda yaşanan intihar vakaları söylenenleri destekler niteliktedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; 2002–2018 dönemini kapsayan 17 yılda 50 bin 378 kişi hayatına son verdi. Verilere göre söz konusu dönemde, Türkiye’de her sene ortalama 2 bin 963, her ay 246, her gün 8 kişi intihar etti (www.indigodergisi.com.tr).

Gündemden bir türlü düşmeyen intihar olgusu özellikle nedensellik ilişkisi açısından çok sayıda farklı sebebin etkisini altında kalan oldukça karmaşık bir ruh hâlidir. İntiharın nedenleri arasında psikiyatrik hastalıklar, ailesel risk etkenleri, stresli yaşam olayları, sosyal faktörler, biyolojik yatkınlık, psikolojik etkenler, genetik yatkınlık, fiziksel hastalıklar, şizofreni, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı, kişilik bozukluğu (Tatlıoğlu, 2012: 135-157) vb. etmenler yer alır.

Çeşitli yöntemler ile gerçekleştirilen intiharın evrensel tek bir sebebi bulunmamaktadır. Çok farklı etmenlerden kaynaklanan oldukça karmaşık olan intihar davranışı halk anlatılarında da görülür. Destan, masal, hikâye, efsane ve fıkra kahramanları çeşitli nedenlerden dolayı intihar girişiminde bulunur. Söz konusu girişimlerde kurmaca düzleminde yer alan kahramanlar bazen ölür bazen de kurtulur. Halk anlatılarında intihar girişimleri ve nedenleri şu başlıklar etrafında sıralanabilir:

1. Eyleme Dönüşen/Ölümlle Sonuçlanan İntiharlar

İnsan düşünmeye başladığından beri kendi ile ilgili birçok soruya yanıt arar. İnsanın bir anlam veremediği ve anormal bir davranış olarak değerlendirdiği bireyin kendi canına kıyma eylemi, son derece karmaşık ve acı veren bir olgudur. İntihar eylemleri çoğu zaman ölümlle sonuçlanır ve çeşitli sebeplere bağlı gerçekleşir. Halk anlatılarında ölümlle sonuçlanan intiharlar, şu başlıklar etrafında değerlendirilebilir:

1.1.İstenen/Sevilen Varlıklar Uğruna Gerçekleştirilen İntiharlar

Halk anlatılarında aşk ve onun etrafında oluşan kavramlar, olay örgüsünü şekillendiren önemli unsurlar arasında yer alır. Bu unsurlar anlatı kahramanlarının yaşam ile ölüm arasındaki çizgisini belirler. Aşk konulu anlatılarda kıskançlık, arabozucu tipler ve çeşitli engeller dolayısı ile kahramanlar sevdiğine kavuşamaz ve bunları protesto etmek için de âşıklar canına kıyar.

Örneğin *Ferhat ile Şirin Hikâyesi*’nde, Ferhat’a elinde bir helva ile gelen ve Şirin’in öldüğünü söyleyen kocakarı, yalanı ile Ferhat’ın intihar etmesine neden olur. Ferhat elindeki külüngü hava fırlatır, külüngü başını yarar ve âşık orada can verir (Yılar, 2016: 301). *Arzu ile Kamber Hikâyesi*’nde Kambersiz bir hayatın bir anlam ifade etmediğini söyleyen Arzu, usturayı alıp boğazını keser (Şimşek, 1987: 147). *Mem u Zin* adlı halk hikâyesinde Bekçuğur adlı arabozucu kişi yüzünden ölen Mem’in arkasından Zine de kendini vurur (Şenocak, 2002: 260-261). Müslüman bir genç ile Keşiş kızının aşkının anlatıldığı *Kerem ile Aslı Hikâyesi*’nde aşk acısının intihara yol açtığı

vurgulanır. Yedi yıl peşinden koştığı Aslı'yı Kerem'e vermek istemeyen Keşiş, sihirli bir gömlek ile âşıkları hayal kırıklığına uğratar. Kerem yanarak kül olur, Aslı da yanmış külleri saçlarıyla süpürürken yanarak ölür (Elçin, 2000: 34). *Gül ile Ali Şir Hikâyesi*'nde, kadın kahraman Gül, bir başkasıyla evlendirilir. Bunun üzerine Ali Şir, kırk günlük zehri içerek yaşamına son verir (Boratav, 2015: 190).

Halk hikâyelerindeki aşk, gerçek hayattakinden daha az realisttir, fakat kirlenmemişliğin, kutsallığın ifadesidir. Hikâye kahramanlarının hepsi istisnasız, aşkına bade içtiği sevgiliye sevgisini ispat etmek, başkasına yâr olmamak ve sonsuz mutluluk için âdeta koşarcasına giderler ölüme (Şenocak, 2006: 438).

Söz konusu örneklerde intihar ile gelen ölüm, dünyadaki süre boyutunu silen yönüyle bu bakımından bir haz kaynağıdır (Korkmaz, 2014: 245). Halk anlatılarında kahramanlar aşklarını anlamsız bulan sosyal yapıyı cezalandırmak ya da bu yapının kurallarına başkaldırmak için intihar eder ve ruhsal doyuma ulaşır. Adler'e göre intihar; öç alma hareketidir. Bunun, yakınları, akrabaları etkilemek, bu yolla kaybedilenleri geri kazanmak amacına dönük olduğunu söyler. Bu nedenle intiharı bir tür iletişim aracı olarak savunur (Adler, 1997: 267). Söz konusu intiharların arkasındaki amaç seveni sevdiğine verir, âşıkları birinden ayırmayın mesajını vermektir.

Halk anlatılarında ölmek (intihar) çoğu zaman olmak ile birlikte değerlendirilir. Temiz ve saf bir aşkın ne olması gerektiğini canlarına kıyarak gösteren mitik kahramanlar, ölecek olmaya/ölümsüzlüğe yürür. Örneğin *Nazlı ile Beyin Oğlu (Nazilli)* adlı efsanede Pazar Bey'in oğlu, dağ köylerinde yaşayan güzelliği dillere destan Nazlı adlı bir kıza âşık olur. Nazlı ile beyin oğlu gizli gizli buluşur. Bir gün bu gizli buluşmalar delikanlının babası tarafından duyulur. Bey, oğlunun Nazlı ile buluşmasını yasaklar ve onun evlenemeyeceğini söyler. Nazlı sevdiğini günlerce bekler, hastalanır yataklara düşer, sonunda dayanamaz ölür. Nazlı'nın ölüm haberini alan delikanlı deliye döner. Menderes Nehri'nin kıyısına gelir ve köprünün üstünden kendini serin sulara bırakır (Sakaoğlu, 2013: 173).

Gölcük adlı efsanede de aynı durum söz konusudur. Anlatıda bugünkü Hazar Gölü'nün orta yerinde bir kilisenin bulunduğu ve papazın kızının, kıyıda yaşayan bir Türk gencine âşık olduğu anlatılmaktadır. Delikanlı yüzerek adaya çıkmakta ve sevgilisi ile buluşmaktadır. Bu durumu haber alan papaz, kızla oğlanın buluşacakları bir gecede, kızın yaktığı mumu söndürür. Delikanlı gece, adayı bulamaz. Gece gölün sularında boğulur. Kız da sabahleyin uyandığında, sevgilisinin gelmediğini görür ve gölün sularına atarak kendini öldürür (Görkem, 2006: 126).

Adı geçen efsaneler kavuşamayan sevgililerin hatırasını yaşatmak için anlatılır. Etiyolojik (açıklayıcı) efsanelerden olan söz konusu anlatılarda, yaşama karşı referanssızlık bireyi intihara sürükler. Anne, baba, sevgili ve

dost insanın yaşam referanslarını oluşturur. Bunlardan herhangi birinin eksik olması bireyin yaşam dizgesinden kopmasına neden olabilir.

Kimi halk anlatılarında sadece birbirine seven iki insanın aşkı dile getirilmez, bazı metinlerde insan-hayvan aşkı da anlatılır. Bu aşkların sonu da diğer aşklar gibi intihar ile bitebilir. Örneğin Malatya'dan derlenen bir efsanede karayılan, güzel bir kıza âşık olur. Sürekli bunu takip edip seyrederken gün gelir kız, gelin olup gider, karayılan da peşinden... Kızın yerini bulup yine seyretmeye devam eder. Hatta bazen, kız uyurken gizlice göğsüne çıkıp orada uyuduğu da olurmuş. Bu şekilde aradan yıllar geçer, her fani gibi bu kız da ölür. Kızın ölümüne dayanamayan yılan, onun mezarına giderek orada kendisini öldürür (Şimşek, 2019: 24).

Kurmaca düzleminde insan-hayvan aşkının işlendiği söz konusu efsanede yılanın intiharı bağlamında aşka karşı sadakate vurgu yapılır. Aşk acıdır, hasrettir. Hicran ve hayrettir, firkat ve gurbettir. Gözyaşı ve ahtır; tazarru ve münacattır. Aşk ölümdür, can vermedir, kurban olmadır (Pala, 2005: 16). Seven sevdiği için her türlü fedakârlığı göze almalıdır, iletisinin verildiği efsanede iç yıkım ve üzüntünün bireyi hayattan kopartabileceği imlenir.

1.2. İstenmeyen Evlilikler Sonrası İntiharlar

Evlilik, bireyin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan ve onun hayatında önemli bir yer tutan kritik bir eşiktir. Burada kadın ve erkek kendine özgü bir mahremiyet alanı oluşturur; insan soyunun devamına katkı sağlar. Söz konusu bu eşiğin iyi atılması bireyin sonraki yaşamını doğrudan etkiler. Bundan dolayı halk anlatılarında mitik kahramanların mücadelesi çoğu zaman iyi bir eş bulmak ile ilgilidir.

Evlenme bireylerin özgür iradesi ile yapılmalıdır, zorla yapılan evlilikler insanlara huzur getirmez. Halk anlatılarında bireyin istek ve rızası dışında yapılan evliliklerin intihara götüren risk faktörlerinden olduğu görülür. Örneğin *Yogud Paşa* adlı masalda biri paşa, diğeri rençber olan iki kardeş birbirine düşman olur. Birbirleri ile harp ederler. Paşa, rençber olan kardeşini öldürür. Rençber olan kardeşin bir oğlu olur. Çocuk büyüyünce babasının intikamını almak için yola çıkar. Amcası ile savaşmaması için bu çocuğu küçükken annesi amcasının kızı ile nişanlar. Bu çocuk amcasıyla harp etmeye başlayınca nişanlısı gelir ona yardım eder. Bunlar paşanın askerlerini bozar. Çocuk nişanlısı ile yola çıkar. Paşa barışmak istiyormuş gibi davranarak çocuğu aldatır, onu arkasından vurur. Çocuk ölmeden önce nişanlısına Malatya'ya giderek Mehmet Ağa'ya haber vermesini ve intikamını almasını ister. Mehmet Paşa intikam almaya karşılık kızla evlenmek ister. Kız nişanlısının mezarına gider, orada bıçakla kendini öldürür (Türkeş Günay, 2011: 218-220).

Masalda başkası ile evlenmektense canına kıymayı göze alan kız bağlamında sevgiye karşı sadık olunması gerektiği vurgulanır. Gerçek sevgi ve aşk kolay kolay bırakılmaz. Âşık ölünceye kadar aşkını sinesinde taşıyan

ve asla ona ihanet etmeyen kişi şeklinde tanımlanır. Masalda intihar etrafında aşk-sadakat ilişkisine gönderme yapılır.

Gelin Geldi Gölü adlı efsanede de istenmeyen evliliğin neden olduğu intihara rastlanır. Efsaneye göre evlenmek üzere olan iki genç, araya delikanlının askerliğinin girmesi nedeniyle evlenemez. Kız ile delikanlı murat alıp vermeden ayrı düşer. Kız baba evinde, oğlan da asker ocağında kavuşacakları günü bekler. Bir gün köye delikanlının şehit olduğu haberi gelir. Kız çok üzülür, aradan uzun bir süre geçince kıza yeni dünürçüler gelir. Babası bunlardan birisine kızını verir. Düğün kurulur, gelin alayı yolda bir gölün kıyısında dinlenmeye çekilir. Kızın aklı hep eski sevilisindedir, onu devamlı düşünür. Gölün pırl pırl sularında eski sevgilisini görür. Hemen doğrulur, suya doğru koşmaya başlar ve gözden kaybolur (Sakaoğlu, 2013: 181).

Adı geçen efsanede sevdiğini unutamayan kızın intiharı bağlamında yaşadığı evrende/toplumda fark edilmeyen bireyin trajedisi dile getirilir. Ölümü tersine çevirme olarak nitelendirilen intiharda birey süreçleri tersine çevirerek toplumu yargılayıp mahkûm etmektedir. Tersine çevrilebilirliği, ortadan tamamen kaybolmuş bulunduğu bir coğrafyada, yeniden ortaya çıkarmakta ve böylelikle de avantajlı bir duruma geçmektedir (Baudrillard, 2011: 318). Sevmediği biri ile evlendirilmeye çalışılan kızın insanların gözü önünde sulara dalıp gitmesi, fark edilmeyen/kişisel tercihleri önemsenmeyen bireyin canına kast edebileceğini gösterir. İnsan, yaşadığı sürece daima bir şey olmak ister. Kendisinde her an daha yeterli, güçlü, üstün bir varlık görmek arzusunu duyar (Bookman, 1993: 64). Söz konusu efsanede kızın sevmediği biri ile evlendirilmesi bireyin var olma arzusunu ortadan kaldırır.

Bedenimiz, ruhumuzun bir sembolüdür (Fromm, 2017: 33). Bireyin ruhunda oluşan duygular bedeninde çeşitli olgular/semboller aracılığı ile yansıtılır. Sosyal bir olgu olan intihar da ruhsal tükenişin bedene yansıdığı göstermek için gerçekleştirilir.

Ardanuç adlı Artvin efsanesinde de istenmeyen evliliğin sebep olduğu intihar anlatılır. Efsaneye göre zengin bir beyin oğlu, başkasın âşık olan kıza zorla almak ister. Kız delikanlı ile evlenmek istemez; ancak beyin oğlu savaş tehdidinde bulunur ve ne pahasına olursa olsun kıza alacağını söyler. Bunun üzerine kıza babası verir; ama kız gelin olduğu gün zehir içerek kendini öldürür. Beğenilmemeyi gururuna yediremeyen beyin oğlu da kendini kayalardan aşağı atar (Alptekin, 2014: 237).

Evlilik insan hayatında önemli bir eşiktir. Söz konusu eşığın iyi atlatılması hayatı ya zevkli hale getirir ya da çekilmez bir çileye dönüştürür. İstemediği kişi ile evlenmek zorunda bırakılan kahramanların intiharı bağlamında "*Zorla güzellik olmaz.*" özdeyişine gönderme yapılır. Sosyal bir olgu olan evlilikte mutluluk, bireylerin duygu, istek ve rızalarını dikkate almaya bağlıdır. "*Dost elinden gel olmazsa varılmaz/Rızasız bahçenin gülü derilmez.*" ifadelerinde de bu noktaya vurgu yapılır.

1.3. Suçluluk Psikoloji ve Fizyolojik Acılar Sonrası İntiharlar

Geçmiş ile ilgili kimi şeyler bireyin kendine karşı suçlu olmasına neden olur. İnsan bunları hatırladıkça kendini bir türlü affedemez ve içsel huzursuzluk/pişmanlık yaşar. Ben kötü biriyim, kötü biri olmasaydım bunları yapmazdım, ben güzelliklere layık değilim gibi ifadeler kullanarak depresif bir kişilik yapısına bürünür. Bu durum insanı yorar, mutsuz eder ve anı yaşamasına engel olur.

İçsel huzursuzluk/pişmanlık yaşayan birey, kimi zaman pozitif duygular üretemez ve kendine karşı çok acımasız olur/canına kast eder. İntihar, insanın kendi kendisini cezalandırmak ve kendisini kasıtlı olarak dünyadan ayırmak için giriştiği bir eylemdir (Budak, 2000: 401). Üzerinde çözümlenme yapılan halk anlatılarında sözünde duramayan, açgözlülüğün kurbanı olan, eşine şiddet uygulanan bireylerin yaşadıkları pişmanlık sonrası kendilerini cezalandırmak için intihara yöneldiklerine rastlanır.

Zayaltülek ve Hıvhılıv Destanı'nda olağanüstü bir varlıkla evlenen Zayaltülek, bir gölün altında uzun süre Hıvhılıv adlı sevgilisi ile yaşamaya başlar. Yurdunu, ailesini ve evini çok özleyen Zayaltülek eşi ile birlikte yeraltından yeryüzüne çıkmaya karar verir. Zayaltülek'e babasının öldüğü ve kardeşlerinin de taht kavgasını yüzünden birbirlerini öldürdüğü haberi verilir. Halk, Zayaltülek'ten toplumu huzura kavuşturması için hakan olmasını ister. Zayaltülek, bu teklifi aldıktan sonra Hıvhılıv'dan kırk gün izin alarak ülkenin hakanı olmaya gider. Padişah olup ülkeyi huzura kavuşturduktan sonra Hıvhılıv'ın yanına dönmeye karar verir. Sevgilisine kavuşmak için bütün hızıyla yol alırken kırk birinci gün başlar. Hıvhılıv'ın verdiği süre içinde geri dönemez ve sevdiğine kavuşmadan Hıvhılıv ölür.

Hıvhılıv'ın cenazesini bulan Zayaltülek, acıdan deliye döndü. Elindeki polat mızrakla önce sevgilisinin mezarını kazarak onu ebedi istirahatgâhına yatırdı. Sonra da aynı mızrakla intihar ederek kendini öldürdü (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 181).

Zayaltülek sevdiğine verdiği sözü yerine getirmemenin cezasını kendi canına kıyarak öder. Yaşama bağlayan bir neden olmaması veya yaşamı anlamsız bulması Zayaltülek'in sonunu hazırlar. Zayaltülek sevdiğine yaptığı kötülüğün mitik diyetini kendi canına kast ederek öder. Anlatıda, bedel ödemenin mitolojik örüntüsü intihar etmede kendini göstermiştir.

Hayat ve ölüm, tezatların birlikteliğidir. Hayatı anlamlı kılan, arzularını gerçekleştirerek sevdikleriyle birlikte yaşamaktır. Gelecek ümidini gönlünde yaşatan herkes, hayatın siyah dâhil her rengini tatmayı başarır. Fakat sevdikleri yoksa anlamsız, değersiz bir hayat bekler o kişiyi... Bu anlamda hayatı bunca önemsemenin başka adımı ona son vermektir (Şenocak, 2006: 440).

Anlatı kahramanı Zayaltülek'in kendini suçlu ve kusurlu hissetmesinin bir bedeli olarak intihar yoluyla katarsis sağladığı da ifade edilebilir. Bu durum vicdani suçluluktan kurtulmak ile ilgilidir. Kahramanın kendini bu

şekilde cezalandırması psişik cezanın bireyin ruhunda bıraktığı derin acı ile açıklanabilir.

Suçluluk duygusu pişmanlığa ve ötekine hizmet bilincine dönüşebilir. Anlatı kahramanları ötekine/sevgiliye hizmeti kendi canına kıyarak yerine getirir. Suçluluk hissi, ontolojik yok oluşu hazırlar. Mezkûr intihar etrafında sözünde durmama suçunun ölüm cezası ile eş anlamlı olacağı vurgulanır. Olgun bireyin en büyük özelliklerinden birisi, onun güvenilir olmasıdır. Sürekli yalan söyleyen, verdiği sözleri yerine getirmeyen bireyler, diğerlerinin güvenlerini yitirirler; sevmeyen, daima kuşku ile bakılan biri olurlar.

Bireyin yaşadığı fizyolojik/psikolojik acı ve sıkıntılar hayatı çekilmez hale getirebilir. Yaşama dair bütün umudunu kaybeden ve varoluşsal bir kaygı yaşanan insan, ağrı ve acının dayanılmaz oluşu nedeniyle ölümü yaşamaya tercih edebilir. Halk anlatılarında fizyolojik acı ve sıkıntıya dayanamayan ve arkasından intihar eden kahramanlara rastlanır.

Kırgız Türklerinin doğaya bağlılıklarının ifade edildiği *Kocabaş Destanı*'nda avcı, tekenin bütün yakınlarını öldürür. En son tekeyi de yüksek bir kayanın üzerinde sıkıştırır. Olağanüstü özelliklere sahip teke, Kocabaş'a beddua eder. Bu beddua sonrası avcı yükselen kayada mahsur kalır. Bütün halk avcının kurtarılması için seferber olur; ancak avcıya kayadan kurtulmak nasip olmaz. Usta avcı Kocabaş, mahsur kaldığı yerde çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalır ve bu sıkıntılara dayanamaz kendini boşluğa bırakır: Bir müddet tereddüt geçirdikten sonra, eceliyle ölümün kendisine nasip olmayacağını düşünüp Ey Boyum! Ben mahvoldum, diyerek kendini boşluğa bıraktı ve öldü. (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 192).

Sur Keçe adlı bir teke ile usta avcı Kocabaş'ın macerasının anlatıldığı destanda, Kocabaş'ın intiharı bağlamında insanların zaafı ile kendi kendini tüketebileceği ifade edilmektedir. Bir av ile yetinmeyen keçinin bütün yakınlarını öldüren avcı, açgözlü olmanın kurbanı olur ve kendi sonunu hazırlar.

Dev ve Yaramaz Çocuk masalında da fizyolojik acı ve sıkıntılarının neden olduğu intihara rastlanır. Masalda yaramaz çocuğa annesi dışarı çıkmamasını, çıkarsa devin yaramaz çocuğu yiyeceğini söyler; ama çocuk elma toplamak için evden çıkar. Çocuk elma ağacından meyve toplarken bir dev onu kaçıtır ve yer. Elinde çakısı olan çocuk, devin ciğerini kesmeye başlar. Acıya dayanamayan dev kendini kör kuyuya atar ve orada ölür (Önal, 2011: 357).

Söz konusu masalda devin intiharı bağlamında aptallık-akıllılık temasına vurgu yapılır. Cüssenin değil aklın önemli olduğu; bireyin aklını kullanarak en zor şartların üstesinden gelebileceği mesajı verilir. İnsan karşısında eksik bir özne olan dev; aklın, düşünme becerisinin ve hayal gücünün muazzam gücü karşısında intihar etmek zorunda bırakılır.

İki Yılan ile Evlenen Kız masalında suçluluk duygusunun neden olduğu intihar görülür. Masalda yılan yalnız bıraktığı için başka biriyle evlenen

hanımını görünce, kendisini ateşe atıp cezalandırır (Şimşek, 2001: 114). Söz konusu masalda, intihara sebebi pişmanlıktır. Cezanın merkezinde yer alan pişman yılan, eşine gereken özeni göstermediği için kendini suçlu hisseder. Bu suçluluk duygusu onu intihara sürükler. Kendini cezalandırmak için intihar eden yılan ruhsal arınmak adına canına kıyar.

*Tahir ile Zühre Hikâyesi'*nde ruhsal arınma amacıyla gerçekleştirilen intihara rastlanır. Hikâyede sevgilisine kavuşamayan Tahir, Allah'tan canı almasını ister. Duası kabul olan Tahir, ölür. Ölüm haberini alan Zühre deliye döner; o da Allah'tan canını almasını ister. Tahir'in mezarında başında Zühre'yi gören Arap, onun ölmesine dayanamaz. Hançeri göğsüne saplar; çünkü o da gizli gizli Zühre'yi sever (Türkmen, 2015: 245).

Adı geçen hikâyede âşıklara rakip ya da engel olan Arap, kendi eliyle kendini cezalandırır. Söz konusu trajik sonda kötücül bir duygu olan kıskançlığın yıkıcı yönüne vurgu yapılır. Kıskançlık, ilkel ve eğitilmesi gereken bir duygudur. Ateşin odunu yediği gibi insanı yer bitirir. Bu sebeple kıskanç insanlar hiç rahat değildir. Kıskançlık, insanın olayları değerlendirme gücünü etkileyebilir (Tarhan, 2015: 180). Bu hikâyede kıskançlık duygusu sevilene yöneltilir ve bireyi karşısındaki kişilere zara vermeye götürür.

Halk anlatılarındaki bu örnekler suçluluk psikolojisinin ve fizyolojik acıların intihara yol açabileceğini gösterir. Psikolojik ve fizyolojik yaralanmaların bireyin yaşam kalitesini düşürebileceği arkasından da insanın yaşama isteğine zıt bir eyleme girişebileceği vurgulanır.

1.4. Sırrını Başkasıyla Paylaşma Sonrası İntiharlar

Bireyin kişisel değerlerin tümü üzerine sahip olduğu hak, kişilik hakkı ile tanımlanır. Söz konusu hak, beden bütünlüğü ve sağlığı gibi maddî bedensel değerler ile bireyin onuru, saygınlığı ve giz alanı gibi manevî değerleri kapsar. Diğer bireylerin görmesini, duymasını, bilmesini istemediği, gizli tuttuğu yaşam alanına başkalarının sızması, kişilik hakkının ihlali ile ilgilidir.

Halk anlatılarında kahramanlar bazen yetkelerini gizemli olmaya borçludur. Bu gizemi kaybettiklerinde varoluşsal bunalım yaşarlar. Sırları açıklama, aşına olma ve anlaşabilme anlatı kahramanlarında duygusal yıkıma sebep olur. Örneğin *Çin-i Maçin Padişahı* masalında küçük kardeş sabah kalktığında çadırının bir ejderha tarafından sarıldığını görür. Ejderha, küçük oğlana Çin-i Maçin Padişahı'nın hikâyesini öğrendiği takdirde karısını bırakacağını bildirir. Çocuk, Zümrüdü Anka'nın yardımı ile padişahın bulunduğu yere varır. Padişah hikâyesini kimseye anlatmaması şartı ile çocuğa olayı anlatır. Çocuk hikâyeyi dinledikten sonra bir bahane ile kuşun sırtına binerek geri döner. Çocuk, hikâyeyi ejderhaya anlatınca padişah, benim meselem dünyaya yayıldı, deyip kendini pencereden suya atar (Türkeş Günay, 2011: 397).

Aynı motif *Gül Sinan'a Ne Yaptı Sinan Gül'ü İncitti* masalında da yer alır. Küçük şehzade Dünya Güzeli'nin sırrını öğrenince sihirli atının yardımı ile

âlimin yanından ayrılır. Çocuk kaçınca âlim de sırrını söylediği için intihar eder (Türkeş Günay, 2011: 402).

Söz konusu masalarda intiharın sebebi, varlıkların yaşam sınırının ifşa edilmesi ile ilgilidir. Masalarda padişah ve âlim, anlaşılabilir olduktan sonra varoluşsal bunalım yaşayarak intihara sürüklenir. Söz konusu intiharlarda sırrın yaşamak için gerekli olan şeyler arasında olabileceği telkin edilir. İnsan tanımadığı kimselere özel yaşamından söz etmemelidir, mesajı verilir. Aynı zamanda insanları değiştirmeye kalmak ve sırlarını paylaşmak felaket getirir iletisine de vurgu yapılır.

1.5. Yüksek Özsaygı/ Gurur Sonrası İntiharlar

Kötücül duygulardan olan gurur ve kıskançlık, yüksek özsaygıya sahip bireylerde intihar sebebi olabilir. Ego ları parlatılmayan, önemli ve değerli hissettirilmeyen bu bireyler psikolojik yaralanma sonrası kendilerini öldürebilir. Örneğin *Çifte Minareli Medrese* adlı efsanede usta ile çırağı minarelerini yapmaya başlar. Çırağın yaptığı minare ustanınkinden daha güzel olunca insanların dikkatini çeker. Sıcak bir yaz günü çıracak, ustasından su ister; usta çok müteessir olur. Daha sonra kendini minarede aşağı atar. Ustam gitti ben ne dururum diyerek çıracak da kendini aşağı atar. Bundan sonra her şey yarım kalır (Seyidoğlu, 1985: 11).

Aynı intihar olayı *Ben u Sen* adlı efsanede de yer alır. Efsaneye göre Diyarbakır hükümdarı çok sağlam ve süslü bir burç yaptırmak ister. Burçlardan birini usta olan baba, öbürünü çırağı olan oğul yapmaya başlar. Hükümdar burçları denetlemeye gelir ve oğlanın yaptığı burcu çok beğenir. Bu seçime çok üzülen baba, kendini burçlardan aşağı atar ve ölür (Sakaoğlu, 2009: 181).

Adı geçen efsanelerde usta ve baba, yüksek özsaygıya sahip bir karakter olarak yer alır. Bu karaktere sahip birey, ego tehdit ile kaşı karşıya kaldığında ya kendi canına kıyar ya da saldırgan olur. Ustanın intihar etmesine yol açan başlıca iki neden vardır. Bunlardan birincisi, ustanın çıracakla Yetişkin-Yetişkine bir iletişim kuramamış olmasıdır. Ustanın intihar etmesinin ikinci nedeni sahip olduğu bilişlerle ilgilidir (Dökmen, 2002: 266-267). Şişirilmiş özbenlik algısının yıkıcı yönünün vurgulandığı efsanelerde şiddet-ego tehdidi ilişkisi açıklanır. Şiddete en çok eğilimli insanlar ego tehditlerine en duyarlı insanlardır, özellikle de kendi değerleri hakkında şişmiş, fazlasıyla uçmuş kanaatlere sahip olanlardır. Çoğu zaman şiddet, ego tehdidinin kaynağına yönelir, onu susturmak, yıldırım, cezalandırmak ister (Sayar, 2014: 51).

İntiharın bir çözüm olmadığını vurgulandığı bu anlatılarda, bireydeki şişirilmiş özbenlik algısının yıkıcı yönüne dikkat çekilir. Bir işi sonradan öğreneler yetenekleri ve becerileriyle kendin öncekileri geçebilir. Bu saygısızlık olarak algılanmamadır. "*Boynuz kulağı geçer.*" atasözünde de bu düşünce telkin edilir.

Söz konusu intihar bağlamında usta ve çıracak arasındaki ilişkiye de vurgu yapılır. Anlatıyı dinleyen ya da okuyan bireylere bu yönden ders

verilir. Meslekler saygı ve sevgi üzerine yürütülür, adı geçen saygı yitirilince her şey yarım kalabilir mesajına gönderme yapılır.

Yüksek öz saygı/gurur sonrası intihar *Aslanın Ölümü* masalında da yer alır. Masala göre aslanın bulunduğu yerden hiçbir hayvan geçemez. Günün birinde bunun yanına bir tilki gelir. Tilki hile ile aslanı ağaca bağlar, güneşin altında yanan ve bağlı bulunan aslanın yanına bir fare gelir. Fare aslanı ölümden kurtarır; ancak aslan farenin kendisini kurtarmasını hazmedemez ve kayalardan atlayarak kendini öldürür (Bakırcı, 2010: 502).

Kendinden güçsüz hayvanların yardımını gururuna yediremeyen aslan şişirilmiş ego algısının kurbanı olur, psikolojik yaralanma sonrası intihara karar verir. Psikolojik yaralanmalar da fizyolojik yaralanmalar gibi canlıların yaşam bütünlüğünü bozabilir. Yaşamdan zevk almak ve mutlu olmak hem psikolojik hem de biyolojik sağlığın yerinde olması ile ilgilidir.

1.6. Bağlılığı/Sadakati İspat Etmek İçin İntihar

Herhangi bir kişiye karşılık beklemeden bağlanma şeklinde açıklanan sadakat, insan hayatında yüceltilen değerlerdendir. Çileyi, acıyı, sıkıntıyı ve hatta ölümü bile göze alan sadakat örnekleri bağlanma duygusu ile ilgilidir. İnsanın temel duygusal ihtiyaçlarından biri olan bağlanma-sadakatin derecesi, kimi zaman kendi canına kast edilerek gösterilebilir. İncili Çavuş fıkra tipi etrafında anlatılan aşağıdaki olayda sadakatin ölçüsü intihar ile test edilmeye çalışılır:

İncili Çavuş elçilik görevi ile bulunduğu sıralarda Şah av tertip edip İncili'yi de ava götürür. Biraz avlandıktan sonra dinlenmeye çekilirler. Şah her fırsatta kendini övmek için kullanır. Adamlarının avcılıklarını methettikten sonra kendisine bağlılıklarını da övmeye başlar.

“Adamlarım bana o kadar yürekten bağlıdır ki birisine şu uçurumdan kendini at desem düşünmeden atlar.” der. İncili bunu mübalağalı bulur ve umursamaz bir tavır takınır. Şah konuşmaya devam eder:

“Beni seviyorsanız kendinizi şu uçurumdan aşağı atın!” der. Uşaklar hiç tereddüt etmeden koşup kendilerini uçurumda aşağı atar. Şah,

“Gördün mü? İşte benim maiyetim beni bu kadar severler! Sen de padişahını seviyorsan uçurumdan kendini at da görelim” der. İncili,

“Elbette padişahımı severim!” deyip paçaları sıvar, uçuruma kadar koşup tam kenarında durur. Şah seslenir,

“Neden duruyorsun? Atlasana!”

İncili cevap verir:

“Yooo! Ben padişahımı bu kadar severim...” (Seratlı, 2004: 183).

İnsanlar arasındaki sadakatin ölçüsü intihar ile test edilmemelidir ve bağlılığın dozu iyi ayarlanmalıdır. Mizah dili bağlamında intiharın eleştirildiği bu fıkroda hayatın çok değerli olduğu, hiçbir sevginin onun yerini tutamayacağı vurgulanır.

1.7. Açgözlülük/Bencillik Sonrası İntihar

Açgözlülük ve bencillik olumsuz duygular arasında yer alır. Kendini merkeze alan sadece kendi çıkarını düşünen ve hiçbir şey ile tatmin oymayan birey, zamanla depresif bir karaktere bürünür. Sahip oldukları elinden alınınca da kendi canına kast edebilir. Örneğin *İhtiyar Balıkçı* adlı masalda bir gün ihtiyar balıkçının oltasına bir peri kızı takılır ve ona dile benden ne dersen, der. İhtiyar balıkçı peri kızının karşısına her gün yeni isteklerle çıkar. Peri kız adama zengin sofralar kurar, kralları bile hayrette bırakacak sarayla inşa eder. Adam bir türlü doymak bilmez, en sonunda köyün efendisi olmayı, herkese hükmetmeyi ister. Açgözlü ve bencil olduğunu anlayan peri kızı, adamı eski yoksul haline döndürür. Adam buna dayanamaz, kendini öldürür (Helimoğlu Yavuz, 2013a: 362).

Anlatıda ihtiyar balıkçı açgözlülüğün/doyumsuzluğun kurbanı olur, onun intiharı bağlamında şükür ve kanaat gibi istendik değerlere gönderme yapılır. Yetinme duygusu olarak da tarif edebileceğimiz kanaatte kişinin sahip olduklarını yeterince algılaması söz konusudur (Tarhan, 2014:176). Kanaatin zıddı doyumsuzluktur, adı geçen masalda şükür ve kanaatten yoksun balıkçının ölümü/intiharı etrafında insanın gözünü ancak toprak doyurur, insanlar şansları fazla zorlamadan elindeki fırsatları iyi yolda kullanmalıdır, iletilerine gönderme yapılır.

1.8. Namusunu/İrzını Düşmanlardan Korumak İçin İntiharlar

Sosyal bir yapı olan aileyi ayakta tutan en önemli kavramlardan birisi namustur. Toplumsal dizgede onur ve ahlak kurallarına bağlılık şeklinde açıklanan namus, insan ilişkilerinin meşru/istendik çerçevede yürütülmesi ile ilgilidir ve korunması gereken değerler arasında yer alır. Can, mal, namus/ırz gibi değerlerin korunması bütün kültürlerin öncelikleri arasında yer alır ve bu uğurda verilen mücadele/ölüm de saygıyla karşılanır. Üzerinde çözümleme yapılan halk anlatılarında kahramanları intihara sürükleyen sebeplerin arasında namusu korumak da yer alır. *İbrahim Bey* adlı Diyarbakır efsanesinde intiharın sebebi namusun/ırzın kurtarılmasıdır.

Efsaneye göre İbrahim Bey adında ağa, yanında Ermeni bir uşağı çalıştırır. Bir gün Kulp'un etrafını düşman askerleri sarar. İbrahim Bey'in çok güvendiği Ermeni uşağı küstahlaşır ve İbrahim Bey'in kızı, gelini ve karısı ile yatarsa düşmanlarına canlarını bağışlatacağını söyler. İbrahim Bey' bir tekme ile onu yanından kovar ve durumu ev halkına anlatır. Kadınlar beye sen bizi hemen öldür ki onların eline geçmeyelim, der. Bey de kadınları öldürür, son kurşunu da kafasına sıkar (Helimoğlu Yavuz, 2013b: 29).

Söz konusu efsanede İbrahim Bey kadınları ve kendini öldürerek ailenin şerefini/namusunu korur. Namussuzluk korkusu anlatı kahramanlarını intihara sürükleyen en önemli psiko-sosyal etkidir. Düşmandan gelecek saldırılara karşı kadınların intihara yürümesi/öldürülmeyi istemesi eski Hint kültüründe görülen "cauhar/juahar"ı geleneğini hatırlatır. Cauhar/juahar, kocaları savaşa giden kadınların düşmanlarından gelebilecek saldırılara karşı kendilerini

korumak için toplu bir şekilde yakılan kutsal ateşe atlamalarıdır (www.hindistinadair.blogspot.com). Her iki kültürde de düşman saldırısı ihtimali intihar sebebidir. Namussuz birey olarak yaşamaktansa ölmek daha iyidir düşüncesi kahramanları ölüme/intihara götürür.

İbrahim Bey ve ailesini intihara sürükleyen asıl neden ahlak duygusu ile ilgilidir. Söz konusu intihar bağlamında onurlu bir aile namusunu korumak uğruna gerekirse canından vazgeçebilir mesajı verilir.

Türk kültüründe kadınlar kadar erkekler de namusuna düşkündür. İffetine zarar verecek her türlü eylemlerden ve saldırılardan uzak durur. Gayri meşru bir isteğe zorlandığında da kendi canına kıyabilir. *Zembilfüroş* adlı efsanede bu gerçek ifade edilir. Efsaneye göre yoksul ve yakışıklı bir sepetçiye, beyin hanımı âşık olur ve onunla sevişmek ister. Beyin karısı, sepetçiyi bir kalenin odasına hapseder. Sepetçi, beyin karısının elinden kurtulamayacağını anlayınca kendisini kalenin burcundan aşağı atar (Helimoğlu Yavuz, 2013b: 112).

Hız. Yusuf kıssasını anımsatan söz konusu efsanede erkeğin namusuna vurgu yapılır. Bu efsanede olduğu gibi *Dede Kokut Hikâyeleri*'nden olan *Uşun Koca Oğlu Seğrek'in Hikâyesi*'nde de erkeğin iffeti öne çıkartılır (Ergin, 2011: 228).

Toplumsal hayatta ahlak kurallarına bağlılık oldukça önemlidir. Bireyler onurlu ve namuslu bir hayat sürmek için mücadele verir. Namussuzluk korkusu insanları intihara sürükleyebilir ve intihara yürüyen birey de ailenin şerefini/namusunu koruduğunu düşünür.

2. Eyleme Dönüşmeyip Düşünce Planında Kalan İntiharlar

İntihar eylemleri kimi zaman ölümle sonuçlanmaz ve birey çeşitli nedenlerden dolayı ölmez ya da kendini öldürmekten vazgeçer. Halk anlatılarında varoluşsal bunalım, suçluluk duygusu, pişmanlık, tedavi edilemeyen rahatsızlık vb. nedenler kahramanları intihar etmeye sürükler.

2.1. İntihar Düşüncesi

İnsan düşünmeye başladığından beri kendi ile ilgili birçok soruya yanıt arar. Hayatın ne olduğuna yaşamın neyi ifade ettiğine dair sorulara doyurucu cevaplar bulmaya çalışır. Bu cevaplar bireyi psiko-sosyal açıdan tatmin etmediğinde bilinçsel kaos yaşanır. Söz konusu kaos, bireyin tahammül sınırlarını zorlar; alternatif tüm yolları kapatır. Birey yeni çözüm yolları üretmedi için varoluşsak sıkıntı yaşar ve intiharı düşünmeye başlar.

Üzerinde çözümleme yapılan anlatılardan olan *Tavşanların İntiharı* adlı masalda yaşama isteğinden uzaklaşan ve kendini öldürmeye düşünen tavşanlar anlatılır. Masalda her şeyden korkan tavşanlar varoluşsal bir bunalım yaşar. Korkaklıktan dolayı yaşamın manasının kalmadığına düşünürler ve intihara karar verirler. Çayın kenarına gelen tavşanlar, suya atlamak üzereyken bunlardan korkan kurbağalar suya atlar. Bu olayı gören tavşanlar, "Dünyada bizden daha korkaklar da varmış" diyerek intihar etmekten vazgeçerler (Bakırcı, 2010: 512-513).

Söz konusu masalda bir sembol olarak tavşanlar öz bilinç düzeyleri gelişmeyen/kendini tanımayan bireyleri simgeler. İnsanların kendini tanıma derecelerini çevrelerindeki ortalama bir insanın kendini tanıma oranı ile değerlendirirler, büyük ölçüde kendilerinde gizlenmiş olan ruhsal gerçeklerle değerlendirmezler (Jung, 2013: 43). Kendini tanımayan ve çevresiyle barışık olmayan insanların mutlu olamayacağını telkin edildiği masalda, insanın öz bilinç düzeyini geliştirmesi gerektiğine yönelik mesajlar verilir. Gerçek benliğini iyi anlayan bireyin yanlış davranış ve düşüncelerden uzak durabileceği imlenir.

Sözlü gelenekte varlığını devam ettiren ve Türk milletinin zekâsını, kültürel değerlerini ve hayat felsefesini yansıtan fıkralarda da intiharı düşünen anlatı kahramanları ile karşılaşılır. Temel tipine bağlı anlatılan aşığıdaki fıkra bu duruma örnek verilebilir:

Dursun intihar etmeye karar vermiş. Polis olan Temel:

“Pak Dirsun şu binanın 25. katından atlasana! 3 günde ancak yere inersun!”

Dursun sormuş:

“Peçi ölür müyüm?”

Temel cevaplamış:

“Tabii üç gün yeyüp içmeden yaşanur mu?” (Özmen, 2012: 184).

Fıkra kahramanı olarak Temel tipinin yer aldığı çoğu anlatıda Temel, başkalarından bütünüyle farklı düşünen, davranışlarında bu kadar da olmaz denecek kadar karakteristik bir aptallık sergileyen kahraman olarak karşımıza çıkar. Temel tipinin bu karakteristik aptallığı fıkrayı dinleyen ya da okuyanda uyumsuzluk doğurur. Arkadaşını intihardan vazgeçirmek ile yükümlü Temel’in Dursun’a intihar tavsiyesinde bulunması alışık olduğumuz polis-vatandaş ilişkisi ile çelişir.

2.2. İntihar Girişimi

Halk anlatılarında intihara teşebbüs, fizyolojik ve psikolojik nedenlerden kaynaklanır. Tedavi edilemez bedensel rahatsızlığı olan ya da varoluşsal bunalım yaşayan kahramanlar intihar girişiminde bulunur. Tedavisi mümkün olmayan insan grubu intihar girişimi riskinin yüksek olduğu gurupla arasında yer alır. Sağlığına kavuşamayacağını düşünen, gelecekle ilgili hiçbir beklentisi olmayan, derin bir bunaltı altında kalan birey, intihara doğru kuvvetli bir çekimle yönelebilir. İntiharın ilk evresinde birey ölsem de kurtulsam diye düşünür. Ölümü bir kurtuluş olarak görür. Söz konusu bu durum *Lokman Hekim* etrafında anlatılan efsanede karşımıza çıkar.

Efsaneye göre bütün dertlerin devasını bilen Lokman’a bir hasta gelerek derdini anlatır. Lokman, derdinin çaresinin olmadığını söyleyerek adamı tekrar evine gönderir. Ümitsizliğe kapılan adam, dağa çıkarak vücudunu kurdun kuşun yemesini bekler. Adamın haline acıyan bir çoban, kara koyunundan tasa biraz süt sağarak önüne bırakır. “Nasıl olsa öleceğim”

diye düşünen adam sütü içmez. Biraz sonra bir karayılan gelip bu sütü içer ve ardından o tasın içerisine “yeşil zehir” şeklinde kusarak gider. Ağrılarını dayanamayan adam, bir an evvel ölmek için bu zehri içer. 48 saat baygın yatan adam, kendine geldiğinde hiçbir ağrısının kalmadığını görür. Doğru Lokman’a gidip onun iyi bir hekim olmadığını, kendisinin iyileştiğini söyler. Lokman adama: “Ben nereden bulaydım simsiyah koyunun sütünü? Ya simsiyah nişansız yılanı...? Haydi, bunları buldum, bunu sıcak sıcak nasıl yılanı içirecektim ve bunu tekrar nasıl kusturacaktım? Senin için Allah’a kalmıştı, Allah da yardım etmiş kurtulmuşsun.” der (Şimşek, 2019: 24).

Adı geçen efsanede ümidini asla kaybetme, her derdin dermanı vardır, imkânsız diye hiçbir şey yoktur vb. mesajlara gönderme yapılır. Kurtarılabilir bir yaşam ve düzeltilebilir hayatın her zaman mümkün olduğu ve insanın tevekkül üzerinde yaşanması gerektiği telkin edilir. Kadere razı gösteren, hastalık ve dertlerin Allah’tan geldiğine inanan bireyler olunması gerektiği vurgulanır. Anlatıda intiharın bir çözüm yolu olmadığı imlenir.

Kötücül bir duygu olan sabırsızlık, insanın temel özellikleri arasında yer alır. İnsan yaratılış gereği sabırsız bir varlıktır, olayların hemen sonuçlanmasını ister. Hemen sonuçlanmayan şeyler bireyde tedirginlik meydana getirir. Bu tedirginlik de insanın yanlışa sürüklenmesine neden olabilir. Halk anlatılarında sabırsız bireylerin yaşadıkları hayal kırıklığına ve bunun sonucunda intihara teşebbüs ettiklerine rastlanır.

Adsız- 3, Sabır Taşı ve Uyuyan Delikanlı masallarında çıkrık eğiren kız yedi dağın ardındaki kismetini annesi ile birlikte aramaya çıkar. Bir saray görürler ve kız saraydan içeri girince, kapı kapanıverir. Annesi dışarıda kız içeride kalır. Kız sarayda bir delikanlının uyuduğunu görür ve uyanması için kırk gün başında bekler. Kırkıncı gün bir çingeneyi adamın başına bırakır kendisi oyalanmak için dışarı çıkar. Tam o sırada adam uyanır, kendisinin kırk gün bekleyen Çingene ile evlenir. Öteki kız da hizmetçi olur. Günün birinde adam İstanbul’a gider. Kız ondan bir sabır taşı bir de sabır bıçağı/sabır taşı almasını ister. Adam bunları alırken satıcı “Bunu verdiğin insanın arkasını bırakma” diye tembih eder. Kızın sabır taşına başından geçenleri anlatır. Taş çatlar, tam elindeki bıçağı kalbine saplayacağı sırada adam gerçeği anlar ve onunla evlenir (Boratav, 2001: 20, Alptekin, 2002: 429, Seyidoğlu, 2016: 94).

Masallar bir bakıma, toplumların psiko-terapi uygulamalarıdır, rahatladıkları, yüceldikleri, mutlu kahramanlarla özdeşip mutlu oldukları pembe düzendir. Onlardaki ileti kötülerin başarılı olacağı, haksızların mutlu, haklıların, mazlumların mutsuz olacağı doğrultusunda olamaz. Zaten yeterince ezilen ve acı çeken halkların olumlu iletiler içeren masal sığınaklarına ihtiyacı vardır (Helimoğlu Yavuz, 2013a: 59). Taklit edilen anlatı kahramanlarının öz benliğine yönelik yıkıcı eylemlere/düşüncelere sahip olması olumlu/optimist bir dünya modelini yaratmayı engeller. İntihardan sonra haklı hakkına alamaz; iyiler, iyilik kötüler de kötülük bulamaz, iyicil duygulara sahip kahramanlar da ortada kalır. Okuyucu ya da dinleyicide yapıcı/pozitif bir dünya algısı yaratılamaz. Kendisiyle

özdeşleştiği olumlu/iyicil kahraman mutlu sona ulaşmadığı için göreceli de olsa psikolojik bir rahatlama sağlanamaz.

Söz konusu masalarda intihara teşebbüsün sebebi sabırsızlıktır. Çıkrık eğiren kız, sabırsızlığının sebebi ile evde hanımı almak yerine hizmetçi olur. Söz konusu duruma daha fazla dayanamaz ve intihara karar vererek kendini cezalandırmak ister. Masalların ilerleyen bölümlerinde kız muradına erer ve erkek kahraman onu canına kıymadan kurtarır. Anlatılarda arkadaşını iyi seç; sabreden muradına mutlaka erer; insan umutsuzluğa kapılıp canına kıymamalıdır, haklı olan sonunda kazanır, mesajları verilir.

2.3. İntihar Tavsiyesi/Nasihati

Türk halk edebiyatı ürünleri içinde anlatı (narratif) esasına dayanan türler, pedagojik metinlerdir ve bireylerde istendik değerlerin neler olduğunu semboller vasıtasıyla bildirir. İnsanı değiştiren, dönüştüren, hayata hazırlayan ve insanî olarak davranış kodlarını açımlayan bu anlatılarda anne babaya saygılı olmak, baba nasihati dinlemek, arkadaşını iyi seçmek gibi ülkü değerler, insanlığa sunulan olumlu davranış kodlarıdır. Söz konusu ülkü değerlere aykırı hareket eden insanların da hem psikolojik hem de biyolojik yıkım ile karşı karşıya kalacakları vurgulanır.

Örneğin *Hasan Tay* adlı masalda baba nasihati dinlemeyen cevahirici paralarını arkadaşları ile yer ve çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya kalır. Evine döner, annesi son kez ona bir mektup verir. Babası son nasihat olarak kendini tavandaki tokaya asmasını ister. Oğlan kendini asınca tavan çöker, altınlar dökülür. Çocuk bu altınlarla zengin olur, babasının nasihati üzerine arkadaşlarını kıskandırmak için bu altınları öğütür ve toz edip üfler (Özçelik, 2004: 403).

Adı geçen masalda bir babanın oğlundan intihar etmesini istemesi ona ders verme ile ilgilidir. Baba sözünden asla çıkma, arkadaşlarını iyi seç mesajları intiharın arkasına gizlenerek verilir. Masalda babasının ilk nasihatini dinlemeyen ve her şeyini kaybeden bir çocuğun pişmanlığına da vurgu yapılır. Önemli olanın hatalardan geri dönmek olduğu, bireyin yaptığı yanlışlarda ders çıkartması gerektiği telkin edilir. İnsan ontolojik bağlamda yaratıcı/yapıcı bir varoluş hamlesiyle kendini yeniden inşa edebilir. İntihar bu inşaya vurulan bir darbedir.

Sonuç

İnsanlık tarihinin her döneminde görülen intihar olgusu, geçmiş zamanın bilgeliklerin ve özdeyişlerin ifadesi olan halk anlatılarına da yansır. Anlatılarda intiharlar; eyleme dönüşen/ölümle sonuçlanan intiharlar, eyleme dönüşmeyip düşünce planında kalan intiharlar olmak üzere iki grupta ele alınabilir ve bunlar çeşitli nedenlerden kaynaklanır. İntiharın nedenleri arasında aşk, zorla evlilik, namus, sadakati gösterme, sosyal ve bireysel cezalandırma, sır paylaşımı, dermansız derde tutulma, yüksek özsaygı vb. etmenler yer alır.

İntiharların işlevleri; sevenleri birbirinden ayırmak isteyen kabulleri protesto etmek, geride kalanları cezalandırmak, suçluluk psikolojisinden kurtulmak, yüksek özsaygı/gururun olumsuz tarafını vurgulamak, aşka karşı sadakati göstermek vb. durumlarla ilgilidir. İntihar yöntemleri arasında EK'te görüldüğü üzere en çok görülen yöntem ırmak/göl/kuyuyu atlamadır. Söz konusu yöntemin tercih edilmesi suyun işlevleri ile ilgilidir. Saflığın, arınmanın, temizlenmenin sembolü olan su ile kahramanlar katarsis sağlar.

Anlatılarda intiharlar toplumsal/bireysel eleştiriye yönelik mesajlar içerir. Sevenleri birbirinden ayıran, bireyi istemediği kişi evlenmek zorunda bırakan sosyal düzene; kötücül duyguların (gurur, hırs, sabırsızlık, tevekkülsüzlük) esiri olan ve pişmanlık duyan insana sorgulama/özeleştiriyi yöneltilir. Aynı zamanda birey varoluş nedenini ve yaşam felsefesini öğrenmelidir, özkayım (intihar) asla bir çözüm yolu değildir, ölüm ötesi hayatın varlığına inanma insanda zorluklar karşısında güçlü olmayı sağlar, mesajlarına gönderme yapılır. Negatif duygular bireyin psikolojisine ve fiziksel sağlığına zarar verebilir. Olumsuz duygulardan kurtulmak gerektiği vurgulanır. Her şeye rağmen yaşamaya değer şeylerin olduğunu imlenir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Adler, A. (1997). *Psikolojik aktivite*. (Çev.: Belkıs Çorakçı), İstanbul: Say.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ.
- Alptekin, A. B. (2014). *Efsane ve motifleri üzerine*. Ankara: Akçağ.
- Bakırcı, N. (2010). *Türk dünyası coğrafyasında tespit edilmiş hayvan masalları üzerinde bir inceleme*. Elazığ: Manas.
- Bilmen, Ö. N. (1994). *Büyük İslam ilmihali*. İstanbul: Metin Yayın Dağıtım.
- Bookman, M. (1993). *İnsanda kişiliğin gelişimi*. (Çev.: Hüseyin Başar), İstanbul: Düşünen Adam.
- Boratav, P. N. (2001). *Masallar -1- Uçar Leyli*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Boratav, P. N. (2015). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Ankara: BilgeSu.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Dökmen, Ü. (2002). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. (Çev.: Özer Ozankaya), İstanbul: Cem.
- Elçin, Ş. (2000). *Kerem ile Aslı hikâyesi*. Ankara: Akçağ.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Fromm, E. (2017). *Rüyalar masallar mitler*. (Çev.: Aydın Arıtan - Kaan H. Ökten), İstanbul: Say.
- Gökdağ, B. A. - Üçüncü, K. (2015). *Başlangıçtan günümüze Türk destanları*. Ankara: Akçağ.
- Görkem, İ. (2006). *Elazığ efsaneleri*. Elazığ: Manas.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2013a). *Masallar ve eğitimsel işlevi*. Ankara: Eğiten Kitap.

- Helimoğlu Yavuz, M. (2013b). *Diyarbakır efsaneleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Jung, C. G. (2013). *Keşfedilmemiş benlik*. (Çev.: Barış İlhan-Canan Ener Sılay), İstanbul: Barış İlhan Yayınevi.
- Korkmaz, R. (2014). *İkaros'un yeniYüzü Cahit Sıtkı Tarancı*. Ankara: Akçağ.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi -I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Önal, M. N. (2011). *Muğla masalları*. Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Özçelik, M. (2004). *Afyonkarahisar masalları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Özmen, F. (2012). *Mizah dili bağlamında polis konulu fıkralar*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Pala, İ. (2005). *Kitab-ı Aşk*. İstanbul: Alfa.
- Sakaoğlu, S. (2009). *Efsane araştırmaları*. Konya: Kömen.
- Sakaoğlu, S. (2013). *101 Anadolu efsanesi*. Ankara: Akçağ.
- Sayar, K. (2014). *Yavaşla*. İstanbul: Timaş.
- Seratlı, T. G. (2004). *Mizahımızın üç ustası Nasreddin Hoca İncili Çavuş Bekri Mustafa*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum efsaneleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum masalları*. İstanbul: Dergah.
- Şenocak, E. (2002). Mem u Zin hikâyesi üzerine mukayeseli bir araştırma. *Folklor/Edebiyat*, (32), 251-266.
- Şenocak, E. (2006). *Halk hikâyelerinde ölüm kavramının tematik değerlendirilmesi. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, 436-449, Konya: Kömen.
- Şimşek, E. (1987). *Arzu ile Kamber hikâyesi üzerine mukayeseli bir araştırma*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova masallarında motif ve tip araştırması I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Şimşek, E. (2019). Türk halk kültüründe yılan ve 'Yılan Kale' (Ceyhan/Adana) anlatıları üzerine bir değerlendirme. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7 (19), 13-33.
- Tarhan, N.(2014). *Güzel insan modeli*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Tarhan, N. (2015). *Duygular psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Tatlıoğlu, K. (2012). Sosyal bir gerçeklik olarak intihar olgusu: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *AİBÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 12 (2), 135-137.
- Türkmen, F. (2015). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Türkeş Günay, U. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. Ankara: Akçağ.
- Yılar, Ö. (2014). *Halk hikâyesi olarak Ferhat ile Şirin*. Ankara: Pegem Akademi.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: www.hindistinadair.blogspot.com (Erişim: 27.10.2017)

URL-2: [www.https://indigodergisi.com/2019/10/turkiye-intihar-verileri-tuik](https://indigodergisi.com/2019/10/turkiye-intihar-verileri-tuik)
Erişim: 27.04.2020)

EK-1: Halk Anlatılarında İntihar Girişiminde Kullanılan Yöntemler ve Sayıları

Kullanılan Yöntemler	Anlatının Türü ve Adı		Sayı
Irmak/Göl/Kuyuya Atlama	Efsane	Gelin Geldi Gölü Nazlı ile Beyin Oğlu Gölcük	8
	Masal	Dev ve Yaramaz Çocuk İhtiyar Balıkçı Tavşanların İntiharı Çin-i Maçın Padişahı Gül Sinan'a Ne Yaptı, Sinan Gül'ü İncitti	
Yüksek Yerden Atlama	Destan	Kocabaş Destanı	7
	Masal	Aslanın Ölümü	
	Efsane	Ardanuç Efsanesi Çifte Minareli Medrese Ben u Sen	
	Fıkra	Buraya Kadar (İncili Çavuş Fıkrası) Temel'in Tavsiyesi	
Kesici Alet	Destan	Zayaltülek ve Hıvhlıv	7
	Masal	Yogut Paşa Adsız-3 Uyuyan Delikanlı Sabır Taşı	
	Halk Hikâyesi	Arzu ile Kamber Tahir ile Zühre	
Ası	Masal	Hasan Tay	2
	Fıkra	İntihar	
Zehir İçme	Efsane	Lokman Hekim	2
	Halk Hikâyesi	Gül ile Ali Şir	
Ateşte Yanma	Masal	İki Yılan ile Evlenen Kız	2
	Halk Hikâyesi	Kerem ile Aslı	
Ateşli Silah	Efsane	İbrahim Bey	2
	Halk Hikâyesi	Mem u Zun	
Sert Cisim Atma (Külünk, Taş vb.)	Halk Hikâyesi	Ferhat ile Şirin (Külünk ile)	1